

प्रस्तावना : पर्यावरणास अनुकूल शाश्वत उत्पादन साध्य करण्यासाठी देशातील मत्स्यपालन क्रियाकलापांचा विकास आणि संचालन, वैज्ञानिक तत्त्वांच्या आधारावर नियमित आणि व्यवस्थापित करणे आवश्यक आहे. संसदेने देशाच्या किनारी भागातील किनारी जलसंवर्धनाशी संबंधित क्रियाकलापांचे नियमन करण्यासाठी कोस्टल एक्वाकल्चर प्राधिकरण स्थापन करण्यासाठी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 (CAA कायदा, 2005) लागू केला आहे. कायदा लागू झाल्यापासून गेल्या सतरा वर्षांत, या कायद्याने देशातील किनारपट्टीवरील मत्स्यपालनाची वाढ आणि विकास नियंत्रित केला. यामुळे लाखो नोकऱ्यांची निर्मिती, स्वयंरोजगाराच्या संधी, एक्वाफार्मर्सचे वाढीव उत्पन्न आणि जलचर मत्स्यपालन समर्थन उद्योगाच्या उत्साहपूर्ण विकासासह मत्स्यशेतीमधील व्यवसाय आणि उद्योजकतेची उत्प्रेरक वाढ सुलभ झाली आहे. आज, भारत हा जगातील खाऱ्या पाण्यातील मत्स्यपालन उत्पादनांचा आणि हजारो कोटी रुपयांच्या उलाढालीचा प्रमुख उत्पादक आणि निर्यातदार देश आहे.

एक चांगला कायदा प्रगतीशील असावा आणि भागधारकांच्या विकासाच्या आकांक्षांची पूर्तता करण्यासाठी कालानुरूप विकसित व्हायला हवा. गेल्या अनेक वर्षांमध्ये CAA कायदा, 2005 ची अंमलबजावणी करताना आलेल्या अनुभवाच्या आधारे, कायदांतर्गत प्रक्रिया सुलभ करणे आणि मत्स्यपालन क्रियाकलापांची नोंदणी जलदगतीने करणे, कायद्याच्या अंतर्गत अनुपालन आणि नियामक ओझे कमी करणे आणि त्याअंतर्गत केलेले नियम, विनियम आणि मार्गदर्शक तत्त्वे आणि अंमलबजावणीतील अडचणी दूर करण्यासंबंधी विविध भागधारकांकडून निवेदने प्राप्त झाली आहेत.

म्हणून, सार्वजनिक हितासाठी, संबंधित भागधारकांवरील नियामक ओझे कमी करण्याच्या उद्देशाने क्षेत्रीय गरजांनुसार कायद्यात योग्य सुधारणा प्रस्तावित करणे, गुन्हे आणि दंड; जेथे शक्य असेल तेथे अपराधांचे अगुन्हेगारीकरण; किनारी मत्स्यपालनाच्या व्याख्येतील / अर्थातील विसंगती / अंतर दूर करणे, कायद्याच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी प्रक्रिया सुव्यवस्थित करणे यासह अडचणी दूर करणे आणि व्यवसाय सुलभ करण्यासाठी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 मधील तरतुदींचा पुनर्विचार करणे आणि क्षेत्रीय गरजांनुसार कायद्यात योग्य सुधारणा करणे तसेच नियामक अनुपालनांची पुनर्विलोकन करणे गरजेचे आहे. त्यानुसार, किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 मध्ये सुधारणांचा मसुदा तयार करण्यात आला आहे आणि संबंधित भागधारक आणि सर्वसामान्य लोकांच्या सूचनांसाठी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा (सुधारणा) विधेयक, 2022 सार्वजनिक संकेतस्थळावर (भारत सरकारच्या मत्स्यपालन विभागाच्या आणि किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरणाच्या संकेतस्थळावर) ठेवण्यात आले आहे.

कायदयात प्रस्तावित केलेल्या प्रमुख सुधारणांचा सारांश

“क्रियाकलाप किंवा क्रियाकलापे” या संज्ञासह “फार्म किंवा फार्म्स” या शब्दांच्या व्याख्या आणि प्रतिस्थापनाचा व्यापक समावेश

किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीच्या शाश्वत विकासासाठी, किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 ची व्याप्ती सध्याच्या स्वरूपात किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन 'फार्म्स' च्या पलीकडे विस्तारित करण्यासाठी त्यात किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीच्या सर्व अनुलंब आणि क्रियाकलाप समाविष्ट करण्याचा हेतू आहे. म्हणून “फार्म किंवा फार्म्स” या शब्दाच्या जागी “क्रियाकलाप किंवा उपक्रम” या शब्दाचा वापर करण्याचा प्रस्ताव आहे. याशिवाय, सध्याच्या दुरुस्त्यांमध्ये सध्याच्या गरजांनुसार काही व्याख्या प्रस्तावित केल्या आहेत.

अधीनस्थ कार्यालये स्थापन करण्याची तरतूद

जोपर्यंत किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीचे शास्त्रोक्त पद्धतीने निरीक्षण केले जात नाही आणि त्याचे योग्य व्यवस्थापन केले जात नाही, तोपर्यंत ती शाश्वत क्रिया ठरणार नाही आणि त्यामुळे किनारपट्टी भागात पर्यावरणीय आणि सामाजिक चिंता निर्माण होऊ शकते. किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण, म्हणून, बेटांसह संपूर्ण देशातील सागरी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये किनारपट्टीवरील जलसंवर्धन क्रियाकलापांचे नियमन करण्याची मोठी जबाबदारी पार पाडत आहे. किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण स्थापनेच्या प्रक्रियेदरम्यान, किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीच्या विकासातील गती, त्याचे प्रमाण आणि प्राधिकरणाच्या अधिक मजबूत स्थापनेची गरज लक्षात घेतली गेली नाही. बदललेली मत्स्यपालन परिस्थिती, किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन क्रियाकलापांचे कठोर नियमन आणि देखरेखीची गरज अधोरेखित करते आणि पर्यावरण संरक्षण आणि उत्पादन टिकाऊपणा सुनिश्चित करण्यासाठी जलसंवर्धन प्राधिकरणाची जबाबदारी लक्षात घेता तसेच सर्वव्यापी सार्वजनिक हितासाठी देशातील किनारी जलसंवर्धन क्रियाकलापांचे विकेंद्रीकरण आणि नियमन करण्यासाठी वेगवेगळ्या किनारपट्टीच्या राज्यांमध्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये प्राधिकरणाची प्रादेशिक कार्यालये स्थापन करून तटीय मत्स्यपालन प्राधिकरणाला पुरेसे मजबूत करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे प्राधिकरणासाठी ‘अधीनस्थ कार्यालये’ स्थापन करण्यासाठी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायद्याच्या कलम ४(२) मध्ये सुधारणा करण्याचा प्रस्ताव आहे.

प्राधिकरणाच्या नियमित अध्यक्षांच्या अनुपस्थितीत प्राधिकरणाच्या बैठकांचे प्रमाणीकरण

प्राधिकरणाच्या अध्यक्षांच्या अनुपस्थितीत मत्स्यपालन उपक्रमांची नोंदणी करणे बाधित होऊ शकते. अध्यक्षांच्या अनुपस्थितीत किंवा अध्यक्षपद रिक्त असताना प्राधिकरणाच्या बैठका घेण्याच्या पद्धतीबाबत

कायद्यातील संदिग्धता दूर करण्यासाठी, अधिनियमात स्पष्ट तरतुदी करण्यासाठी एक दुरुस्ती प्रस्तावित करण्यात आली आहे जेणेकरून प्राधिकरणाच्या अध्यक्षांना, बैठकीच्या अध्यक्षतेसाठी इतर कोणत्याही सदस्याची नियुक्ती करण्यासाठी किंवा सदस्यांमधून अध्यक्ष म्हणून निवड करण्यास सक्षम करण्यासाठी जेणेकरून प्राधिकरणाची बैठक नियमित अध्यक्षाच्या अनुपस्थितीत बोलावली जाऊ शकते.

कर्तव्ये कार्यक्षमतेने पार पाडण्यासाठी समित्या नियुक्त करण्यासाठी प्राधिकरणाला अधिकार देणारी तरतूद

अधिकाऱ्याला, नेमून दिलेली कर्तव्ये आणि अधिनियमांतर्गत कार्ये जलदगतीने पार पाडण्यासाठी, समित्या नियुक्त करण्यासाठी अधिनियमात सुधारणा सुचविण्यात आली आहे. त्यामुळे मत्स्यपालन क्रियाकलापांच्या नोंदणीसह त्यांचे निरीक्षण आणि पर्यवेक्षण जलदगती पूर्णत्वाची खात्री मिळेल. पुढे, प्राधिकरण या समित्यांकडून तांत्रिक सल्ल्याचा लाभ घेऊ शकते.

सदस्य सचिव हे प्राधिकरणाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी असतील

सध्याच्या कायद्यांतर्गत किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरणाच्या सदस्य सचिवांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या स्पष्ट केलेल्या नाहीत. म्हणून, सदस्य सचिवांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या स्पष्ट करण्यासाठी त्याला/तिला योग्यरित्या सक्षम करण्यासाठी आणि कायद्याच्या अंतर्गत स्पष्ट आदेश सोपवण्यासाठी कायद्यात योग्यरित्या सुधारणा करणे आवश्यक वाटले आहे. सदस्य सचिवांनी प्राधिकरणाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी म्हणून काम करणे आणि अधिनियमांतर्गत कार्यादेशांचे अधिक चांगले नियंत्रण, समन्वय आणि कार्यक्षम वितरणासाठी किमान भारत सरकारच्या सहसचिव पदावर असणे अपेक्षित आहे.

प्राधिकरणाच्या कार्याचा व्यापक विस्तार

कायद्याचा अध्याय IV या कायद्यांतर्गत स्थापन करण्यात आलेल्या किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरणाला, किनारपट्टी भागात मत्स्यपालन क्रियाकलापांच्या संचालनासाठी नियम बनविण्यास, किनारी मत्स्यपालन आस्थापनांची तपासणी करण्यासाठी, किनारी मत्स्यपालन फार्मची आणि हॅचरीची नोंदणी करण्यासाठी, प्रदूषणास कारणीभूत किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन आस्थापने काढून टाकण्याचे किंवा पाडण्याचे आदेश देणे इ. अधिकार आणि कार्ये प्रदान करतो. कायद्याच्या बदललेल्या व्याप्ती आणि अनुप्रयोगाच्या अनुषंगाने किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीच्या इतर संबंधित क्रिया जसे की हॅचरी, न्यूक्लियस ब्रीडिंग सेंटर्स (NBC), ब्रूड स्टॉक मल्टीप्लिकेशन सेंटर्स (BMC) आणि ऍक्वाकल्चर इनपुट्स प्राधिकरणाच्या कार्यांतर्गत आणण्यासाठी कायद्याच्या कक्षेत तरतुदींचा समावेश करण्याचा प्रस्ताव आहे.

CAA द्वारे जारी केलेल्या सर्वा नोंदणी किंवा प्रमाणपत्रांच्या वैधतेच्या कालावधीत लवचिकता

नोंदणीच्या वैधतेचा सध्या 5 वर्षे निश्चित केलेल्या कालावधीचा आढावा घेण्याची मागणी संबंधितांकडून / भागधारकांकडून केली जात आहे. काही भागधारकांनी नोंदणीच्या वैधतेच्या कालावधीत वाढ करण्याची किंवा एक-वेळ नोंदणी करण्याची मागणी केली असताना, काही प्रकरणांमध्ये नोंदणीची वैधता कालावधी कमी करण्याची मागणी देखील काही भागधारकांकडून केली जात आहे, जेणेकरून जमिनीच्या वाटपाच्या कालावधीशी नोंदणीचा कालावधी सुसंगत होईल. सरकार त्यानुसार, सध्याच्या कायद्यात विहित केलेल्या कठोर 5 वर्षांच्या कालावधीपेक्षा क्षेत्रीय गरजा आणि प्रचलित परिस्थितींच्या आधारे नियमांमध्ये नूतनीकरणासह नोंदणीच्या वैधतेचा कालावधी निश्चित करण्यासंदर्भातील अधिकार प्राधिकरणाकडे सोपवण्यासाठी योग्य सुधारणा प्रस्तावित केल्या आहेत. यामुळे किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन फार्म आणि इतर उपक्रमांची नोंदणी करताना येणाऱ्या अडचणी दूर होतील.

'नो डेव्हलपमेंट झोन' अंतर्गत हॅचरी, बीएमसी, एनबीसी, पिंजरा पालन इत्यादीं उपक्रमांना सूट.

किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा 2005 चे कलम 13(8) किनारपट्टी नियमन क्षेत्र (CRZ) अंतर्गत हाय टाइड लाईन (HTL) पासून जमिनीच्या दिशेने 200 मीटर अंतरापर्यंत आणि खाड्या, नद्या आणि बॅकवॉटरमध्ये येणारया "ना विकास क्षेत्र" मधील किनारी जलसंवर्धनास बंदी घालते आणि हे नमूद करणे उचित आहे की किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन मत्स्यबीज उत्पादन उपक्रमाला सरकारच्या किनारपट्टी नियमन क्षेत्र नियमांच्या अधिसूचनेतून सूट दिलेली आहे. किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायद्याच्या कलम 13(8) मधील तरतुदीनुसार मत्स्यपालन उपक्रमांवर प्रतिबंध आहेत, जे की मत्स्यबीज उत्पादन उपक्रमांसाठी देखील लागू आहे असा चुकीचा अर्थ लावला जातो. शिवाय, सरकार एक प्रमुख ग्रामीण आर्थिक क्रियाकलाप म्हणून समुद्री शैवाल आणि पिंजरा पालन उपक्रमांना प्रोत्साहन देत आहे. त्यामुळे अशा उपक्रमांना किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायद्याच्या कलम 13(8) मधून सूट देण्याचा प्रस्ताव आहे.

किनारी मत्स्यशेतीवरील CRZ अधिसूचनेच्या लागू होण्याबाबत स्पष्टता आणण्यासाठी प्रमाणीकरण विभागातील सुधारणा.

किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 च्या कलम 27 अंतर्गत प्रदान केल्यानुसार, कोस्टल एक्वाकल्चर हे पर्यावरण (संरक्षण) कायद्याच्या कलम 3(1) आणि कलम 3(2)(v) अंतर्गत जारी केलेल्या CRZ अधिसूचनेच्या कक्षेत आहे असे मानले जात नाही, 1986 आणि पर्यावरण (संरक्षण) नियम, 1986 च्या नियम 5(3)(d) मधील किनारी भागांना किनारपट्टी नियमन क्षेत्र (CRZ) म्हणून घोषित करणे आणि CRZ मध्ये क्रियाकलापांचे नियमन करणे. किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा 2005 आणण्याचा सरकारचा हेतू "

उद्देश विधान" आणि किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 ची कारणे मध्ये दर्शविल्यानुसार, सीआरझेड अधिसूचनेच्या अर्थानुसार किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन प्रतिबंधित क्रियाकलाप म्हणून मानले जाऊ नये. सरकारने कामगारांचा रोजगार वाचवणे आणि या आर्थिक क्रियाकलापांमध्ये आधीच केलेली गुंतवणूक वाचवणे आणि पर्यावरणाच्या रक्षणाच्या आवश्यकतेची सुसंगत अशा पद्धतीने मत्स्यपालन शेतीच्या भविष्यातील वाढीसाठी तरतूद करणे आवश्यक मानले. वरील उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी आणि सर्व शंकांचे निरसन करण्यासाठी, या CRZ अधिसूचनेच्या अर्थामध्ये मत्स्यपालन हा प्रतिबंधित क्रियाकलाप करण्याचा हेतू नाही हे स्पष्ट करण्यासाठी CRZ अधिसूचनेमध्ये सुधारणा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. तथापि, किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायद्याच्या कलम 27 मध्ये प्रचलित असलेल्या संदिग्धतेमुळे सरकारच्या हेतूचा चुकीचा अर्थ लावला गेला आहे. या व्यतिरिक्त, किनारी मत्स्यशेतीमध्ये सीआरझेड नियमनाच्या अंमलबजावणीमुळे नियमन दुप्पट होईल आणि मत्स्यपालक आणि उद्योजकांना त्रास होईल. त्यामुळे संदिग्धता दूर करण्यासाठी आणि स्पष्टता आणण्यासाठी, कलम 27 मध्ये सुधारणा करून किनारपट्टीवरील मत्स्यशेतीला पर्यावरणाच्या कलम 3(1) आणि कलम 3(2)(v) अंतर्गत जारी केलेल्या पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, 1986 चे कलम 3(1) आणि कलम 3(2)(v) आणि पर्यावरण (संरक्षण) नियम, 1986 चे नियम 5(3)(d) सीआरझेड अधिसूचनेच्या कक्षेतून सूट देण्याचा प्रस्ताव आहे.

नूतनीकरण अर्ज सादर करण्यास विलंब माफ केला जाईल.

किनारपट्टीवरील मत्स्यपालन क्रियाकलापांचे निरंतर नियमन आणि तक्रारींचे निराकरण सुनिश्चित करण्यासाठी चक्रवाढ शुल्कासह किनारी मत्स्यपालन क्रियाकलापांच्या नोंदणीचे नूतनीकरण करण्यासाठी अर्ज सादर करण्यात विविध कारणांमुळे झालेल्या विलंबास क्षमा करण्याची तरतूद करण्यात आली आहे.

विद्रुपीकरण, नुकसान किंवा नुकसान झाल्यास नवीन प्रमाणपत्र देण्याची तरतूद आणि बदल इ.

मालकी किंवा क्रियाकलापाच्या आकारात बदल झाल्यास पुनर्नोंदणीच्या सद्य प्रक्रियेमुळे नोंदणीमध्ये बदल होण्यास प्रचंड विलंब होतो. सध्याच्या कायदा दुरुस्तीमध्ये मालकी किंवा क्रियाकलापाच्या आकारात बदल झाल्यास नोंदणी प्रमाणपत्रामध्ये बदल करणे आणि विद्रुपीकरण, नुकसान किंवा प्रमाणपत्र हरवल्यास नवीन प्रमाणपत्र प्रदान करण्याची तरतूद आहे.

अधिकार्यांचे प्राधिकृतीकरण आणि आवाहनसाठी तरतूद

शिक्षेच्या दुरुस्तीच्या अनुषंगाने, अधिका-यांची आनुषंगिक अधिकृतता आणि अपीलची तरतूद अपरिहार्य बनते आणि म्हणून प्रस्तावित केली आहे.

कायद्याचे गुन्हेगारीकरण रद्द करणे

किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 च्या कलम 14 मध्ये किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 अंतर्गत नोंदणी न करता चालू असलेल्या किनारपट्टीवरील जलसंवर्धनासाठी शिक्षेची तरतूद आहे. या कायद्यांतर्गत तीन वर्षांपर्यंतच्या कारावासाची किंवा एक लाख रुपयांपर्यंतचा दंड किंवा दोन्ही शिक्षेची तरतूद आहे. नोंदणीशिवाय जलसंवर्धन केल्यास ३ वर्षांपर्यंतच्या तुरुंगवासाची तरतूद ही कठोर शिक्षा आहे आणि पर्यायी दंडात्मक तरतुदींसह गुन्हापासून मुक्तता मिळावी, असे शेतकरी आणि इतर संबंधितांचे मत आहे. शिवाय, मत्स्यपालन हा शेतकऱ्यांनी राबवला जाणारा शेतीचा व्यवसाय आहे आणि नोंदणी न करणाऱ्याला गुन्हेगारी स्वरूप देणे अन्यायकारक मानले जाते. हे निदर्शनास आणून देण्यात आले आहे की 17 वर्षांपूर्वी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा लागू करण्यात आला होता, कायद्याचे कलम 14 गेल्या 17 वर्षांत लागू केले गेले नाही, ज्यामुळे ही तरतूद निरर्थक आणि पुनरावलोकनासाठी सुयोग्य आहे. विविध कायद्यांतर्गत किरकोळ गुन्हांना गुन्हेगारीमुक्त करण्यासाठी सरकारकडून होत असलेले प्रयत्न लक्षात घेऊन, कारावासाच्या तरतुदी काढून टाकण्यासाठी किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 च्या कलम 14 मध्ये सुधारणा करून किनारी जलसंवर्धन प्राधिकरण कायदा, 2005 ला गुन्हेगारीमुक्त करण्याचा प्रस्ताव आहे. तथापि, कायद्यांतर्गत तुरुंगवासाच्या बदल्यात योग्य आर्थिक आणि इतर दंड / शिक्षा प्रस्तावित केले आहे. कायद्याच्या तरतुदींचे पालन न करणे आणि न पाळल्याबद्दल प्रस्तावित पर्यायी दंड या उद्देशासाठी अधिकृत अधिकार्यांकडून ठरवले जातील आणि लादले जातील. आर्थिक दंड प्रस्तावित करताना, दंडाच्या रकमेत पारदर्शकता आणि निष्पक्षता आणली गेली आहे ज्यामुळे अधिकृत हस्तक्षेप काढून टाकला जाऊ शकतो. लहान मत्स्यपालन शेतकऱ्यांवर अवाजवी बोजा पडणार नाही याची काळजी घेण्यासाठी दंडाचे प्रमाण प्रस्तावित करताना योग्य ती काळजी घेण्यात आली आहे. येथे हे नमूद करणे उचित आहे की मार्गदर्शक तत्वांद्वारे प्राधिकरणाच्या नियामक चौकटीत सावधगिरीची तत्त्वे अंतर्भूत करण्यात आली आहेत. यामुळे भारतातील किनारी जलसंवर्धनाची क्षमता निसर्गाशी सुसंगतपणे वापरण्याचा मार्ग मोकळा होईल आणि मानवतेसाठी स्वस्त आणि सुरक्षित प्रथिनांचे शाश्वत उत्पादन वाढेल.

एस.डी/
डॉ. जे. बालाजी, भा. प्र. से
सह-सचिव
मत्स्यव्यवसाय विभाग, भारत सरकार
ईमेल: jsfy@nic.in